

MEHMET ALİ KÖYÜ (GÜNEYSINIR / KONYA) AĞZINDA KULLANILAN FİİLLERE EKLER

Arş. Gör. Aziz AYVA*

ÖZET

Dil bilim araştırma alanlarından biri de halk ağzından söz derleme faaliyetidir. Bu derlemelerin sadece kullanılmak için yayımlanması gerektiği düşünülmemelidir. Elbette, bu derlemeler arasında yazı dilimizin eksikliklerini karşılayan sözler bulunmaktadır. Nitekim bu yolla halk ağzından yazı dilimize birçok kelime geçmiştir. Ama ağız derlemelerinden güdülen tek amaç bu değildir. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden derlenecek dil malzemeleri konunun uzmanlarınca değerlendirilip sınıflandırılacak ve böylece millî bir ağız haritası oluşturma yönünde önemli adımlar atılmış olacaktır. Bunun için araştırmacılar, dil severler ve gönüllüler el birliği yapıp bu yurttaşlık görevine sarılmalıdır.

Biz de, zaman zaman halk edebiyatı ve halk bilimi ile ilgili saha derlemelerimiz sırasında derleme bölgelerimizin yerel söyleyişlerini not ediyoruz. Mehmet Ali Köyü, Güneysınır (Konya) ilçesinin 12-14 km. güneybatısında bulunan bir dağ köyüdür. Burada yaptığımız saha derlemelerimiz sırasında, köyün kendine özgü bir ağız yapısının bulunduğunu gördük ve köydeki yerel söyleyişler ile fiilleri toplamaya başladık. Bu yazımızda, buradan tespit edilmiş 110 adet fiil ve bunların kullanım incelikleriyle ilgili örnek cümleler yer alacaktır.

ANAHTAR KELİMELER

Mehmet Ali Köyü, Ağız Derlemeleri, Fiil, Örnek Cümleler

JOINTS TO VERBS USED IN DIALECT OF MEHMET ALİ VILLAGE (GÜNEYSINIR / KONYA)

ABSTRACT

The other are of The Language Science Research is collecting the words from nation's dialect. Not think, the anthologys only must use for being published. Certainly, there are the words what thewritten languages' lack to meet. Just as a lot of words pass to our written language whit this way from people's dialect. But, it's not single aim to pursue a goal. The language's material's will evalvate and classify from various regions of Anatolia by experts and and exactly like this, taking the steps from the standpoint of formating a national dialect of map. The researchers, language lovers and volunteers must joir forces for it to embarce the citizen duty.

We note, from time to time the folk literature and folk science during, the local way of saying of our anthologys regions. The Mehmet Ali village an mountain village where is 14-15 km. southwest of Güneysınır county. We saw the village has peculiar to dialect, when we make collecting region and we started to collecting local dialect and verb in the village. The article will exist, which was proved in the village 110 number verb and pattern of subject interested detail of usage of this verb.

KEY WORDS

The Mehmet Ali Village, The Anthologys of the Dialect, The Verb, The Example Sentence.

Dil, bir milletin kültür varlıklarının başında gelir. İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş ictimaî bir müessese şeklinde tanımladığımız dil, canlı bir kültürel dokudur.

* Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / KONYA.

Dil; tarih boyunca ediplerin, şairlerin dilinde bilenerek günümüze kadar gelirken birçok aşamadan geçmiş, kimi unsurlarını, kurallarını tarihin tozlu sayfalarında bırakırken bazen de yepyeni bir unsur bünyesine dahil edivermiştir. Bazen yabancı kültürlerin etkisinde kalmış; kendi kelimeleri unutturulmuş, bazen de ana dil bilincinin zirveye yükselmesinin mücadelelerini vermiştir. Öte yandan, bir ülkenin bütününde geçerli olan ortak bir yazı dili oluşturulmasının kavgası sürüp gelirken bölgeler arasındaki şive ve ağızlar da korunagelmıştır.

Dilin bünyesinde görülen bütün bu gelişmeler dil bilim araştırma alanlarının açılmasına ve dil bilimiyle uğraşan araştırmacıların dili çeşitli yönlerden ele alıp incelemelerine sebep olmuştur. İşte bu alanlardan biri de halk ağzında yaşayan kelimelerin araştırılmasıdır. Konuyla ilgilenen araştırmacılar; köyler başta olmak üzere beldeler, yaylalar, şehirleşmeden uzak kalmış insan toplulukları ve örf, âdetlerini yaşatmanın mücadelesini veren belirli boy ve topluluklar arasında derlemeler yapmakta ve derledikleri bu malzemeyi alanlarının disiplinlerine göre sınıflandırıp incelemektedirler. Bunun neticesinde de millî bir ağız haritası oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır.

Bu araştırmalar değişik niteliklerde olabilmektedirler. Üniversitelerde hazırlatılan lisans, yüksek lisans, doktora tezleri; Türk diline gönül veren emektar araştırmacıların yaptıkları derlemeler, amatör derleyicilerin kendi bölgelerinden derledikleri dil malzemeleri, halk edebiyatı ve halk bilimiyle uğraşan araştırmacıların saha derlemeleri sırasında karşılaştıkları yerel söyleyişlere yer veren metinler, vb. birçok araştırma ağız araştırmalarının malzemelerini oluşturmaktadır.

Halk arasında yaşayan birçok söz yazı diline geçmemiştir. Oysa bu sözlerden, karşılığı henüz Türk dilinin sözlüklerinde bulunmayan birçok örnek bulunmaktadır. Bu yolla halk ağzından yazı dilimize geçmiş birçok örneğin bulunduğunu da söyleyebiliriz. Özellikle halk ağzından tespit edilen fiillerin çokluğu ve her birinin kendine özgü kullanımlarının olması bu konunun önemini göstermeye yetmektedir.

Fiillerin bir dilde en çok korunabilen kelime türü olması onlara ayrı bir değer katmaktadır. Büyük Türkçü Kaşgarlı Mahmud'un 1074'te tamamladığı *Dîvânü Lûgati't Türk*'ün günümüze kadar gelebilen kelimelerin çoğunluğunun fiil ve fiil kökenli kelimeler olması da bunu göstermektedir. Hatta sanat endişesiyle şiir yazan birçok divan şairinin de beyitlerinde vazgeçemediği tek Türkçe kelime bazen bir fiil olmuştur.

Biz de, 1996 yılından beri aralıklarla sürdürdüğümüz halk edebiyatı ve halk bilimiyle ilgili derlemelerimiz sırasında derleme yaptığımız bölgelerdeki yerel söyleyişleri ve fiilleri not etmeye başlamıştık. Mehmet Ali Köyü de derleme yaptığımız bir köyümüzdü. Mehmet Ali Köyü, Güneysınır (Konya) ilçesine bağlı ve 12-14 km. güneybatısında yer alan bir dağ köyüdür. Derlemelerimiz sırasında köyde birçok halk anlatmasının yanında, köyün kendine özgü bir ağız yapısının olduğunu da gördük ve burada yapmış olduğumuz saha derlemelerinde tespit ettiğimiz bölgesel fiillerden 55 tanesini *Türk Dili*¹ dergisinde yayımlamıştık. Daha sonra, derleme için Mehmet Ali Köyü'ne tekrar gittiğimizde köyün büyükleri bildikleri diğer fiilleri de bize verdiler.

Fiillerin yazımında, biz de Anadolu ağızlarında tutulan yolu izledik. Köylülerin, fiilleri telâffuz şekli aynen korunmuştur. Bundan amaç, köyün ağız özelliklerinin en azından ses değişikliği açısından gösterilmeye çalışılmasıdır. Mehmet Ali Köyü'nde; *t/d*, ve *k/g*, *ğ* değişikliği sıkça görülmektedir. Yine vokallerden *e/i* değişikliği de gözümüze ilk çarpan ses hâdisesidir. Bu değişiklikleri ve diğer ses hâdiselerini, vermiş olduğumuz örnek cümlelerde de orijinal hâliyle verdik.

Aşağıda, burada tespit ettiğimiz birçok fiilden 110 tanesinin anlamı ve kullanımıyla ilgili incelikler gösterilmektedir. Ayrıca bu fiilleri, anlam ve kullanım inceliklerini göstermek amacıyla cümle içerisinde de gösterdik. Böylece, bizim Mehmet Ali Köyü ağzından tespit ettiğimiz fiiller önceki yazımızdakilerle beraber 165 adet olmuştur.

Fiiller

Acızlan-: Bir kişinin, sürekli olarak her şeyi az bulması, her şeyden şikâyet etmesi ve özellikle, kazancını yetersiz bulması anlamında konuşup durması anlamındadır.

Ne acızlanıyorsun; senden kötülerini de var şükret hâline.

Adarlaş-: Eşleşmek anlamındadır. Çocukların veya gençlerin herhangi bir oyuna başlamak için tarafların belirlenmesi amacıyla çeşitli yollarla yaptıkları eşleşmelerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu, grup başkanlarının sırayla adam almalarından, iki oyuncu adayının

¹ Mehmet Ali Köyü (Güneysınır / Konya) Ağzında Kullanılan Bazı Fiiller, *Türk Dili*, 600, Aralık 2001, 844-854.

aralarında anlaştıkları şifrelerini grup başkanlarına sormaları ve her iki başkanın bildiği şifreyi alan oyuncuların o grubun tarafına geçmesi şekline kadar birçok yolla yapılabilmektedir.

*Arkadaşlar! Haydi, **adarlaşalım** da ayak topu oynayalım.*

Ağ-: Genelde büyükbaş hayvanların birbirlerine, özelde ise boğaların ineklere aşmasını anlatmak için kullanılmaktadır. Köylüler, ineklerini, govuşması (buzağılaması için döl tutması) ve ondan iyi bir buzağı elde edebilmek için cins bir boğaya götürüp ağdırırlar. Bir kişinin bir yere, bir bitkinin duvar veya bir ağaç boyunca yükselmesini anlatmak için de tercih edilebilmektedir. Ayrıca, eşek ve atların üzerlerindeki heybenin, daha ağır olan gözü tarafına kaymasını ifade etmek için de bu fiil kullanılır. Buradan, sarkık anlamına gelen *ağdı* adı vardır.

*Köy boğası, muhdarın ineğine bi **ağdı**, ineğin beli gırıldı.*

*Çocuk gavağa bi **ağdı**, bi dakkada ta uca ulaşdı.*

*Hatırlar mısın, sarmaşıklarımız duvar boyunca **ağardı**, duvarı bile göremezdik.*

*Şu gözden öbürüne biraz al da bu tarafa koy, heybe ikide bir **ağıyor**.*

Ağız eğ-: Bir kişinin, konuşurken kararsız ve tutarsız davranması anlamında kullanılmaktadır. Fiil olumsuz bir anlam içerir. Fiil, eylemi gerçekleştiren kişi tarafından değil de onun konuşmasından rahatsız olan kişilerce kullanılmaktadır.

*Ne **ağzını eğip duruyorsun**, hiç akıl fikir var mı şu gonaşduklarında?*

Akdar-: Tarlayı sürmek anlamındadır. Bu fiil; sürme işinin at, eşek, öküz, vb. hayvan gücüyle yapıldığı zaman tercih edilir. Ayrıca, hayvan gübrelerinin iyi yanması (asitlenmesi) için bir yerden bir yere çevrilmesini anlatmak için de kullanılmaktadır.

*Goştuk mu sarı öküzle Garagız'ı bir haftaya galmaz **akdarırız** tarlalarımızı.*

*Şu tersi (hayvan gübresi) **akdaralım** da yansın; yarın domateslere, biberlere atarız.*

Alazla-: Bir tarlada, geçen yıl ekili olan ürünün (buğday, arpa, yulaf, vb.) tohumlarının ikinci yılda da yeşermesi, yani ikinci yıl ekilen ürünle karışık olarak çıkması (büyümesi) hâlini ifade etmek için kullanılmaktadır. Nadasa bırakılan tarlada, geçen yıl ekili olan ürünün kendiliğinden çıkan otlarla karışık olarak bulunması anlamında da kullanılmaktadır.

*Gölün üstündeki arpa tarlası **alazlamış**, yolup gelelim de guzulara verelim.*

*Delalma'ya var da bir gör; gökbaş, papatya, yavruağzı, arpa iç içe... Bi **alazlamış** ne biçim, yolup gelelim de guzulara verelim.*

Añ-: İki veya daha fazla kişinin, yanlarında olmayan başka bir kişiden bahsetmelerini, onun hakkında konuşmalarını, vb. anlatmak için kullanılır. Bu fiil genellikle, kendisinden bahsedilen kişinin güzel yönlerinden bahsedildiği zaman tercih edilir.

*Geçen gün Kerim'le seni **añdık**. "Nerde o eski günler?" dedik.*

Añsıt-: Bir kişinin, herhangi bir konuda düşüncesini öğrenmek veya ona belli etmeden bir konuda tepkisini ölçmek için dolaylı yollarla konuşmaya denir.

*Dayıngile **añsıttım** amma bakalım añlayacaklar mı?*

Apala-: Bir çocuğun yürümeden önce, dizleri üzerinde elleriyle hareket etmesi anlamında kullanılır. **Emekle-** fiiliyle aynı anlama gelmektedir.

*Bak bak, nasıl da **apalıyor** babası benim oğlum.*

Arala-: Kavga eden tarafları yatıştırmak, sakinleştirmek anlamındadır. Aynı anlama gelen **ayır-** fiili de kullanılır.

*Çocukları **aralayacağım** derken dayağı kendisi yemiş.*

Atıl-: Çocukların çimerken, yüksek bir yerden suya yüzükoyun atlamasına denir. Ayrıca, çocukların ilk gençliğe adım attıkları zamanki vücut gelişmelerini ifade etmek için de kullanılır. Bir konuşma sırasında, bir kişinin beklenmedik bir şekilde ateşli ateşli konuya girmesi anlamında da kullanılmaktadır.

*Yukarı Çayır'da ağaçlardan göle **atıldığımız** günleri hatırlıyor musun?*

*Maşallah maşallah, iki senede nasıl da **atılmış!***

*Hemen Mehmet de **atıldı**, "Ben o işte yoğun arkadaş!" dedi.*

Avsala-: Hırpalamak, yaralamak anlamındadır. Özellikle, kurt veya başka bir hayvanın kuzu, keçi, köpek, vb. daha zayıf bir hayvanı altına alıp boğazlaması, onu yara bere içerisinde bırakması yani hayvanı sarsması anlamındadır.

*Geçen gün muhdarın köpeğini dağda bir kurt **avsalamış**; her yanı yara bere...*

Aya-: Kollamak, korumak, gözetmek anlamındadır. Bir kişinin, başka bir kişiyi, onun acemi olduğu bir konuda gözetmesi, yabancılık çekmemesini sağlaması anlamındadır. Çocukların, büyükleri tarafından korunması için de bu fiil kullanılmaktadır.

*Ahmet, ben başında olamayacağım, aman benim oğlanı **ayayıver** de su sırasını filân almasınlar.*

Ayırtla-: Seçmek, temizlemek, ayırmak, vb. anlamındadır. Herhangi bir şeyin içindeki kullanılmayacak yabancı maddeleri veya özelliği değişik olan unsurları seçmek, ayırmak anlamındadır. Sebzeleri pişirmeden önce çöpünü sapını temizlemeyi ifade etmek için de kullanılır.

*Sabahdan beri gurban eti **ayırtlıyoruz**.*

*Şu fasülyeleri **ayırtlayalım** da ocağa vuralım.*

Beğir-: Bir hayvanın özellikle de keçilerin boğazına bir şey kaçtığı (tıkandığı) zaman acı acı böğürmesi ve mal sahibinin bunu hayvanın yardım istemesi şeklinde yorması anlamındadır.

*Ala geçi bir saattir **beğirip duruyor**, boğazında bir şey mi var bilmem...*

Berti-: El, ayak, parmak, vb. organların herhangi bir zorlamayla hafifçe şişmesi, o bölgenin morarması ve bunun sonucunda da inceden inceye gelen sızıyı ifade etmek için kullanılmaktadır. Buradan *et bertimesi* adı türetilmiştir.

*Oğlum top oynarken düşmüş, ayak parmağı **bertimiş**, çıkık olsa bu kadar acımadı, kıvranyor zavallı...*

Boğaz aç-: İlkbaharda, bağlar budanıp da araları at ve eşeklerle sürüldükten sonra bağ çubuklarının, etrafının küreklerle yalak şeklinde açılmasını ifade etmek için kullanılmaktadır. Bundan amaç, bağ çubuklarının su tutmasının sağlanması ve yamaç bölgelerde meydana gelebilecek toprak erozyonunun önlenmesidir. Buradan *boğaz açma* adı vardır.

*Dün bağa gitmiştik, çamurdan elli altmış **boğaz ancak açabildik**.*

Bulan-: Bir kişinin üstünün başının unlanması anlamında kullanılır. Fiilin etken hâli olan **bula-** da aynı anlamdadır. Buradan *una bulanmak* deyiimi vardır. Ayrıca, yağmur yağdığı zaman suların kırmızıya çalan bir renge dönmesini anlatmak için de kullanılmaktadır. Buradan *bulanık* adı vardır.

*Ekmek yapıyoruz, bak sana tepeden tırnağa **una bulandık**.*

*Bak, yaramazlık yapma, **una bularım** yoksa seni!*

*Yağmur yağdığı zamanlar dereye iner köprüünün altından geçen boz bulanık sel sularını seyrederdik. Kıp kırmızı **bulanırdı** sular.*

Cay-: Vazgeçmek, kararından dönmek anlamındadır. Özellikle, plânlanan bir olaydan veya pazarlığı yapılan bir alışverişten birinin vazgeçmesi anlamında kullanılmaktadır.

*Seninki de olmayacak iş, her şey bitmiş niye **cayıyorsun**?*

Cığışda-: Mehmet Ali Köyü'nde yetişen bir bitkinin birbirine sürtülmesiyle çıkan sesi anlatmak için kullanılmaktadır. Bu sebeple, o otun adı da *cığışgan*'dır.

*Hatırlıyor musun, cığışgan otu yolar, **cığışdatırdık**. Bunu yapmayı ne çok severdik!*

Cıllı-: Oyunda yenilgiye hazmedemeyen kişinin çeşitli bahaneler bularak oyunu bırakmaya çalışması, bin dereden bin su getirmesi, vb. anlamlarda kullanılmaktadır. **Cıllıkla-** şekli de vardır. Bu işi yapan kişiye de sıfat olarak oyun bozan anlamında *cıllık* denir.

*Sıra sana denk geldi; ne **cıllıyorsun** (cıllıklıyorsun)!*

Cıpdır-: Bir kişinin, keskin bir bıçakla ince, yaş bir dalı küçük aralıklarla kesmesi ve her hamlesinde o parçayı daldan ayırması anlamında kullanılmaktadır.

*Haydi çocuklar! Cıpdırma yarışına girelim, kim daha çok **cıpdıracak** ve en uzağa kim **cıpdıracak**!*

Cıpgıla-: Eşek ve atlara *cıpgı* adı verilen nesnenin vurulması ve onların hızlı gitmesinin sağlanmasıdır. *Cıpgı*, ince bir değneğin ucuna sicim veya ince kesilmiş deri bağlanarak yapılmış bir tür kırbaçtır. *Cıpgı* yerine bazen yaş bir ağaç dalının kullanıldığı da görülür.

*Eşekleri **cıpgılayıverelim** de dört nala gidelim.*

Cıvgır-: Bahar aylarında, yeni kesilmiş ağaçların (kavak, söğüt, vb) köklerinden gelen gür filizlerin ortaya çıkışını, büyümesini anlatmak için kullanılmaktadır.

*Gavakları daha on gün önce kesdik, bir **cıvgırmış** sanki çim ekmiş gibi mübarek...*

Cıvı-: Çamur veya harca su katılıp incelmesini ifade etmek için kullanılmaktadır.

*Harç koyu olmuş, biraz su katalım da **cıvısın**.*

Cimbidle-: Bir kişinin, birini elleriyle küçük küçük sıkıştırması ve onu hafifçe acıtması anlamında kullanılır.

*Anne, şuna bak, beni **cimbidliyor**.*

Civcikle-: Ucu sivri bir değnek veya demirle bir yeri deşmek anlamındadır. Bu fiilin kullanılabilmesi için oranın yumuşakça olması yani kuru olmaması söz konusudur.

*Çocuklar şurada çakma oyunu oynarlar. Bak sana nasıl da **civciklemişler**, çukurlaştırmış atmışlar.*

Cozut-: Delirmek, kontrolden çıkmak anlamındadır. Bir kişinin bir işten vazgeçmesi, işi yarıda bırakması, sözünde durmaması ve birden bire hiddetlenmesi anlamlarında kullanılır.

*Her şey tamam derken Hüseyin **cozuttu**; her iş yarım yamalak galdı.*

Çal-: Yoğurt yapmaya denir. Bu fiilin, işin alel acele yapıldığını anlatmak için kullanıldığını söyleyebiliriz. Ayrıca bir rengin, daha çok bilinen başka bir renge benzerliğini ifade etmek için de kullanılmaktadır.

*Dağdan gelir gelmez sütleri birleştirip gaynatır, küçücük tencerelerine bir yoğurt **çalardı**.*

*Bizim gurbanlık ne siyah ne gır, biraz **göge** (mavi, gök) **çalıyor**.*

Çay-: Havaya atılan yassı bir nesnenin hafifliğinden dolayı rüzgârın da etkisiyle yanlamasına hedeften sapması anlamındadır. Bu fiil özellikle çocukların oyunlarında kullanılır. **Çav-** şekli de vardır.

*Hatırlar mısın, çocukluğumuzda havaya plastik kapaklar atar onların **çaymasını** zevkle seyrederdik. En iyi de ben **çaydırırdım**.*

Çıkıla-: Genelde herhangi bir şeyin, özelde ise azığın **çıkı** adı verilen beze sarılması anlamında kullanılmaktadır.

*Azığı **çıkılayıverelim** de hemen yola düşelim, millet dağa vardı da acıktı bile...*

Çöğdür-: İşemek anlamındadır. Fiilde argo havası vardır. Özellikle çocuklar için tercih edilir.

*Duvarın dibine biri **çöğdürmüş** amma ona soracağım.*

Dabala-: Bir kişinin, doğru dürüst bir iş bile yapmadan, ara yerde, şaşkın şaşkın, bilinçsizce dolaşması, kendince çabalaması anlamındadır. Fiil olumsuz anlamıyla kullanılmaktadır.

*Ahmet, sen bari **dabalayıp durma** başımızda, bizim telaşımız bize yeter.*

Dadık-: Bir kişinin tesadüfen yaptığı bir işten hoşnut olup sürekli olarak onu yapmak istemesi, oraya gelmesi anlamında kullanılmaktadır. Bir hayvanın bir yere girip orada bir yiyecek yemesi sonucu sürekli olarak oraya gelmesi anlamında da kullanılır.

*Tabii gelir, **dadıktı** o buraya.*

*Sizin gara geçi her gün buraya geliyor, **dadıktı** buraya.*

Dağalla-: Genellikle güz aylarında, beklenmedik bir anda şiddetli bir şekilde fırtına çıkması, ortalığın toza dumana dönmesini ifade etmek için kullanılmaktadır. Buradan şiddetli fırtına anlamına gelen **dağal** adı vardır.

*Dün hava bi **dağalladı** bi **dağalladı** göz gözü görmedi.*

Dalla-: Soğan, pırasa, sarımsak, nane, maydonoz, vb. yapraklı bitkilerin, bir vakit darlığında şöyle acele bir şekilde yapraklarından (dallarından) yolunması anlamında kullanılmaktadır. Bir hayvanın yol üzerindeki sebzeleri yiyerek gitmesi anlamında da kullanılır. Bu bir çeşit zarar vermedir.

*Hadi oğlum, şura bahçeye varıvir de üç beş soğan **dalla** gel.*

*Şu soğanlara bak; hepsi güdük güdük galmiş, ne olacak yol üstü, her gelen hayvan bi **dallamış**.*

Dit-: Ayırmak, kabartmak anlamındadır. Bütün olarak pişmiş bir tavuğun veya başka bir et parçasının elle küçük küçük parçalara ayrılması ve yapılacak olan yemeğe etin hazır hâle getirilmesi anlamındadır. Ayrıca, yorgan, yatak, döşek, vb. yün ve pamuklu eşyaların pamuk veya yününün dökülüp bir sopayla dövülmesi ve kabartılması anlamında da kullanılır.

*Şu tavuğu **didelim** de dökelim, pilav pişti.*

*Yarın yün **dideceğim**, dört aydır kağıt gibi birbirine karıştı minderler.*

Dök-: Fasulye, domates, biber, patlıcan, vb. sebzelerin ürünlerini vermesi anlamında kullanılmaktadır. Buradan, bu sebzelerin hasat zamanındaki ürünlerini topluca ifade etmek için **dökkün** adı vardır.

*Biberler haftaya galmaz **döker**.*

Dutlaşdır-: Ateş yakmak için hazırlanan odunların altına ince ince yakacaklar koyup yakmak suretiyle büyük odunların ateşlenmesini sağlamak anlamındadır.

*Gazel, guru diken filân getir de, şu ateşi **dutlaşdıralım**.*

Enikle-: Köpeklerin yavrusuna denir. Buradan köpek yavrusuna da erkek dişi ayırt etmeden **enik** adı verilir.

Komşunun köpeği eniklemiş, beş tane eniği olmuş.

Epele-: Bir kişinin, avucuna biraz su alıp sulayacağı şeyin (yufka, herhangi bir yer, vb.) üstüne gelince elini onun üzerinde hızlı bir şekilde dolaştırması ve suyun her bölgeye eşit olarak dağılmasının sağlanması anlamındadır. Bu yöntemden amaç, suyun fazla kaçırılıp sulanmak istenen şeyin gereğinden fazla ıslanmasının önlenmesidir. Ayrıca, yaz aylarında, dışarıda bir yer süpürüleceği zaman toz kalkmaması için o bölgenin el yardımıyla sulanması anlamında da kullanılır.

Yufkayı sularken şöyle iyi epele, bi tarafı kuru bi tarafı çamur gibi olmasın.

Şu kapının önüne bi su epele de tozumadan süpürelim.

Eyleş-: Oyalanmak, vakit geçirmek anlamındadır. Özellikle çobanların, sürüleriyle bir bölgede bir süre oyalanmalarını ifade etmek için kullanılmaktadır.

Güz geldi artık; eyleşip duruyoruz, iş güç yok.

Zaten akşama yarım saat galdı, biraz eyleşip gideceğim. Guzular şu yavruağızlarını şöyle bi dallayıvırsinler.

Fırt-: Herhangi bir yerde (direk, çatı, tel, ağaç, vb.) asılı duran bir kişinin elinin birden bire kurtulmasına denir. Bu fiilin gerçekleşmesi genellikle düşmeyle sonuçlanır. İki şey arasına yerleştirilmeye çalışılan bir eşyanın, (demir çubuk, ağaç, herhangi bir destek) tam girdiği bir sırada kurtulmasını anlatmak için de kullanılmaktadır.

Adam çatının kiremitini değiştirmek için oradaki bir demire eliyle tutunmuştu, eli bi fırttı, yere çakıldı. Adamın ayağı gırıldı.

O parçanın oraya girmesi şart, tam oldu derken fırtıyor.

Filis al-: Yaz başında, filizlenen bağ çubuklarının küçük, zayıf filizlerinin, dipten gelenlerin ve üzümlü filizlerin büyümesine engel olanların temizlenmesi, başka bir deyişle filizlerin seyreltilmesi anlamında kullanılmaktadır.

On gündür filis alıruz, kütüğün içine elimizi sokamıyoruz valla, orman gibi olmuş...

Fisirde-: İki kişinin bir köşeye çekilip sessiz sessiz konuşması ve muhtemelen de orada bulunan başka birinin dedikodusunu yapması anlamında kullanılmaktadır.

Köşeye çekildiler fisir fisir fisirdediler, insan biraz sıkılır.

Gamıt-: Özellikle yaşlı kimselerin, doğrulamak suretiyle kendine çeki düzen vermeye çalışması, gururla poz vermesi anlamında kullanılmaktadır.

Bak nasıl da gamıdıyor, "İki misafir gördüm." diye.

Gaysaklan-: Killi toprakların; sulandıktan iki üç gün sonra, toprağın üzerinde bir iki mm. kalınlığında ve beş altı cm. genişliğinde parça parça, küçük şekiller oluşturmaya denir. Vücuttaki yaraların üzerinin kabuk bağlamasını ifade etmek için de kullanılmaktadır.

Şurayı üç gün önce suladıydık, bak nasıl gaysaklanmış. Ne de olsa killi toprak işte...

Geçen günlerde ayağına çay dökülmüştü, takır takır gaysaklanmış yanığının üstü.

Gırlan-: Bir kişinin, herhangi bir sebeple veya kaybettiği bir şeyini bulmak için çabalayıp, dönüp durması anlamında kullanılmaktadır.

Ne gırlanıp duruyorsun, otur sana!

Gısdır-: Herhangi bir şeyi, bir açıklığı kapatmak için oraya tutturmak, sıkıştırmak anlamındadır. İki üç kişinin bir kişiyi dövmek için sıkıştırmasını anlatmak için de kullanılır.

Şu tahta parçasını şuraya gısdıralım da kar gelmesin.

Çocuğu iki yandan gısdırmışlar, acımadan döğmüşler. Suçu da yokmuş zavallının...

Gıvrat-: Kovalamak anlamındadır. Özellikle, bir kişi bir suç işlediği zaman başka bir kişinin onu yakalamak için saatlerce kovalaması anlamında kullanılmaktadır.

Mehmet Dayı'nın bahçesine çocuklar girmiş; onun oğlu da çocukları gıvratmış, kulaklarından tutup babalarına teslim etmiş.

Gızın-: Isınmak anlamındadır.

Üşümüştünüz, gelin de sobanın yanında biraz gızının.

Gızış-: Tekin olmayan tarafların aralarında, bir kavga olmadan önce birbirlerine sözlü hakaretlerinden dolayı ortalığın gerilmesi, en ufak bir kıvılcımda kavganın patlayabileceği anlamında kullanılmaktadır.

Valla ortalık gızıştı, şimdi kavga kokacak burada.

Giçiş-: Kaşınmak anlamında kullanılmaktadır. Buradan kaşıntı anlamında giçişgi adı vardır.

Oturup duruyordum, her tarafım giçişmeye başladı.

Gostaklaş-: Bir kişinin, kendini etrafındakilerden üstün göstermek için yaptığı bencil ve övüngeç hareketlerini anlatmak için kullanılmaktadır.

*Şuna bak, nasıl da **gostaklaşıyor**, sanki dünyayı o yarattı.*

Govlaş-: Dedikodu yapmak anlamındadır. Anadolu ağızlarında **gov yap-** şekli de vardır.

*Şafağla bir araya geldiler, sığır gideli beri ne **govlaşıyorlar** kim bilir?*

Govuş-: İneklerin döl tutması, yani buzağılayacağını ilk işaretlerinin görülmesi anlamında kullanılmaktadır.

*Bizim inek **govuştu**, inşallah başına bi zarar ziyan gelmez.*

Göger-: Sebze ve otların, topraktan yeni çıkmaya başladığı zamanda görülen ilk yeşermelerini anlatmak için kullanılmaktadır. Mehmet Ali Köyü'nde soğan yetiştirmek için ekilen ilk bitkiye de *göger* adı verilmektedir. Bu bitki, sık ekildiği için toprağın yüzü yemyeşil görünür. Dolayısıyla *göger* adı ile **göger-** fiilleri arasında bir ilişkinin olduğunu söyleyebiliriz.

*Baharla beraber Yalacık'ın her tarafı **gögerir**. Şimdi oralarda olmak var ya, ah ah!*

***Gögerleri** sökerken yaralamayın, çöltenin ağzını yan tutarak sürüyün.*

Gönen-: Bir kişinin kurulu düzenine, hayatına, işine ve yaptığı iyi işlere imrenmek anlamında kullanılmaktadır.

*Ben onun nesine **göneneyim**, benim de önümde, iyi kötü bir iş var.*

Gözetle-: Nişan almak anlamındadır. Özellikle çocukların el taşıyla yaptıkları avlanmalarında nişan almayı ifade etmektedir. Yoksa tüfek atışları için **nişan al-** fiili tercih edilmektedir.

*Söğüdün başındaki serçeye **gözetledim**, taşı bi attım yere düştü.*

Gunla-: Eşek ve atların yavrusunu anlamında kullanılmaktadır. Az da olsa köpeklerin yavrusunu ifade etmek için de kullanılır.

*Sarı Gız **gunladı**, ceylan gibi de bi tayı oldu.*

Gurk bastır-: Tavuk, hindi, vb. kümes hayvanlarının altına (folluğuna) yumurta koyarak civciv çıkarma işleminin başlangıcına denir.

***Gurk bastırdık** ya, bakalım kaç çıkacak?*

Gurtar-: Pişmiş bir yemeği ocaktan alıp sofraya getirmek anlamında kullanılmaktadır. Anadolu ağızlarında **kotar-** şeklinde de görülür.

*Yemeği **gurtarın** da artık yiyelim.*

Günüle-: Kıskanmak, benimseyememek anlamındadır. Özellikle, bir çocuğun, yeni doğan kardeşini kabullenememesi, sürekli olarak onu kıskanması ve her fırsatta hırpalaması anlamında kullanılır. Günüleyen çocuk zayıflar ve hırçınlaşır.

*Çocuk bebeği **günülüyor**; bak sana bi deri bi kemik galmış.*

Hazzit-: Hoşlanmak anlamındadır. Fiil olumsuz bir anlam içerir.

*İkisi çocukluklarından beri birbirlerinden hiç **hazitmezler**.*

Ildıra-: Havanın, tan ağarırken, karanlıktan aydınlığa geçiş sürecindeki ani değişimini ifade etmek için kullanılmaktadır.

*Hava **ildıramaya durduydu** biz yola çıktığımızda.*

Ira-: Bir kişinin, bulunduğu yerden uzunca bir süre ayrı kalması, oradan uzaklaşması anlamında kullanılmaktadır. Uzak anlamına gelen *ıraq* adıyla ilgisi vardır.

*Oğlum, **ıradın** gittin, insan bi telefon da mı idemez?*

Ivgalan-: Bir kişinin, içine doğan kötü bir histen dolayı kara kara düşünmesini anlatmak için kullanılmaktadır. Buradan kaygı, tasa, karabasan anlamında *ıvga* adı vardır.

*"Tasamdan **ıvgalandım** durdum ne olacak bu çocuğun işi?" diye.*

İrk-: Toplamak, biriktirmek anlamındadır. Özellikle bir iş yapılacağı zaman, "Zaman kaybı olmasın." diye o işin çoğalmasını ifade etmek için kullanılmaktadır.

*Geysiler biraz **irksin** de öyle yuyalım.*

*Biraz su **irkdim** de şu iki çiziyi sulayabildim, değilise nerde öyle sulayıp hemen köye gitmek.*

İsil-: Bir sıvının, bulunduğu kaptan, fark edilmeden azalmasını ifade etmek için kullanılır. **İsilt-** şekli ise bu işlemin bir kişi tarafından yapıldığı zaman kullanılır.

*Dün ağşam sağdığim süt sabağa **isilmiş**.*

İşle-: Yolmak, dermek, toplamak anlamındadır. Özellikle ekinlerin ve yoncaların biçilmesi anlamında kullanılmaktadır. Genç kızların, birtakım el işlerini yapmalarını ifade etmek için de kullanılmaktadır. Buradan, bir çeşit çeyiz türü vardır ki *işleme* adı verilir.

Ekinleri **işler işlemez** köyden ayrıldı. Onun da şehirde işi gücü var.

Genç kızlar yazın tarlada, gışın sobanın dibinde işleme **işlerler**.

İşlen-: Mısırların ütülecek (kor ateş üzerinde pişirme) hâle gelmesini anlatmak için kullanılmaktadır. Bu, mısırların süt hâliyle kart hâli arasındaki tavlama hâlidir. Ayrıca, nohut, fasulye, vb. taneli bitkilerin tanelerinin olmaya başlaması anlamında da kullanılır.

Fasülyelerin içindekilere dokunmayın, onlar daha **işlenmemiştir**.

Fasülyeler de **işlenmeye durmuş** ekinin arkasından o da geldi işte...

Nohutlar da **işlendi**, yolup gelsek de bi yesek şöyle topluca.

Kerdile-: Avarlıklarda; sebzeleri, etraflarını hafifçe yükseltmek suretiyle belirli bölgeler içerisine almak anlamındadır. Buradan, her bir bölmeye de *kerdi* adı verilir. Konya il merkezinde de kullanılan mandal kelimesiyle eşanlamlıdır.

Bahçeye gidelim de şu fasülyeleri **kerdileyelim**; yarın çıkmaya başarlarsa hepsi ziyan olur, içine mi girilir onların.

Kaksı-: Yiyeceklerin bozulmaya başlamasıyla oluşan kokuyu ifade etmek için kullanılmaktadır. Özellikle et ve benzeri yiyecekler için kullanılır.

Etler **kaksımaya başlamış**; şunları soğuk bir yere koyalım.

Karak- Bir kişinin gözünün dönmesi, gözünün önünün bulanması, görüş mesafesinin netliğini kaybetmesi ve bu yüzden düşecek gibi olması anlamında kullanılmaktadır. *Göz karakması* şeklinde kullanılır. Öyle ki tansiyon düşmesi sırasındaki bir durumu ifade ediyor. Bir kişinin yüksekçe bir yerden aşağıya bakması sırasındaki durumu için de *göz karakması* göz konusudur.

Onuncu kata çıkmışdım; gözüm bi karaktı, neredeyse kendimi aşağıda buluyordum.

Kert-: Kesici veya kesici olmayan herhangi bir aletle herhangi bir şeyi hafifçe çizmek, oraya bir işaret, bir iz bırakmak anlamındadır. Buradan işaret (iz, bellilik, vb.) anlamında *kertik* adı vardır.

Vaktiyle şu ağaçların birine bir *kertik* atmıştım, hatta bir camla **kertmişim**. Bak hâlâ duruyor.

Ot al-: Domates, biber, göğeri, vb. sebzelerin içerisindeki yabanî otların, oranın sulanmak suretiyle toprağının yumuşatılması ve sonra da elle çekilmesi işini anlatmak için kullanılmaktadır. Zira bu bitkilerin arasında, sıklıklarından dolayı çölte (bir tarım aleti) gibi kesici aletleri kullanmak oldukça zordur.

Yardım et de şu göğeri **otunu aliverelim** iki yandan.

Örüye gal-: Koyun ve keçilerin gece yarısı yayılmaya götürülmesine denir.

Hasan, **örüye galyor**, onu Dalma Oluğu'nda bulabilirsin ancak.

Ötür-: Özellikle körpe hayvanların, bir hastalıktan dolayı, dışkılarını gayet sıvı bir şekilde yapmalarını anlatmak için kullanılmaktadır. Ayrıca, çocukların ishal oldukları zamanki hâlleri için de kullanılır.

Ala guzu **ötürüyor**, bi iğne vurdursak zavallı hayvana...

Öv-: Bir yerde birikmiş bir su birikintisinin, oranın toprağının kimyasal özelliğinden dolayı etrafına sızması, oraları da ıslatması, yani küçük su birikintilerinin su sızdırmasıyla o bölgenin etrafının gönenlenmesi (bir çeşit nemlenmesi, ibalanması) anlamındadır.

Sabağa gadar göl öyle bi **övmüş** ki baş taraftaki soğanları sulamaya bile gerek yok.

Özleş-: Herhangi bir yemeğin kıvamına gelmesi, hamurun açılma durumuna gelmesini anlatmak için kullanılmaktadır.

Hamur da **özleşmedi** bi türlü, mayasından mı, suyundan mı bilemedim.

Pafkır-: Hasta bir kişinin, ciğerden acı acı öksürmesi anlamında kullanılmaktadır. Körpe hayvanların öksürmeleri için de kullanılır.

Çocuk öyle bi **pafkırıyor** ki ciğerleri sökülüyor zavallının... Zatiürre bile olabilir Allah esirgesin!

Pufur-: Şişirmek veya üfleme anlamındadır. Özellikle, çocukların balon şişirmelerini ifade etmek için kullanılan bir fiildir.

O balonu fazla **pufurma!** Sonra patlar.

Pus-: Bir kişinin suçluluk duyup konuşmamasına denir. Buradan *sus pus* olmak deyimini vardır.

Babasının azarı karşısında **pustu kaldı**.

Puturlaş-: Herhangi bir şeyin üzerinin sertleşmesi anlamındadır. Yaş bir ağacın kesilip de, yıllar sonra o kesilen yerin sertleşmesi anlamında kullanılmaktadır. El ve ayakların, da soğuktan ve nasırdan dolayı sertleşmesi için de kullanılabilir. *Şu söğütlere bak, nasıl da puturlaşmış, en az on beş sene oluyor kesileli...*

Soğuktan, ellerim takır takır puturlaştı.

Seçil-: Çocukların; ergenlik çağı başlangıcındaki hâl ve hareketlerinde, vücutlarında ve büyükleriyle konuşmalarında görülen farklılaşmaları ifade etmek için kullanılmaktadır. Ayrıca körpe hayvanların canlanması ve çevikleşmesi anlamında da kullanılır.

Abdullah iki senede seçildi.

Göğ oğlak iki hafta davara gitmeyile hemen seçildi.

Sıdır-: Portakal, limon, dut, vb. meyvelerin sıkılmak suretiyle sularının çıkarılmasına denir.

Yukarı Çayır'daki kara dutları, yapraklarının üzerine sıdırır içerdik, sonra da üstümüzü başımızı kıpkırmızı yapardık.

Sına-: Deneme anlamındadır. Özellikle, çocukların aralarında oynadıkları oyunlarda esas atışlarını (bilye, ceviz, vb.) yapmadan önce attıkları deneme atışını ifade etmek için kullanılmaktadır. Buradan çocuklar, ilk atışları öncesinde *sınak* diyerek bunun deneme atışı olduğunu bildirirler.

Şu ipi bi sınayalım bakalım, olacak mı?

Bak el daşımı atıyorum, sınıyorum ona göre...

Bu atışım sına, ona göre çocuklar!

Siğirt-: Koşmak anlamında kullanılmaktadır.

Bekçiyi görünce bi siğirttik bi siğirttik ki yakalanmaktan son anda gurtulduk.

Siñ-: Bir yemeğin kokusunun başka bir yemeğin kokusuyla karışması ve bunun sonucunda da kötü bir kokunun çıkması anlamında kullanılır. Ayrıca, bir kişinin yaptığı bir işi beğenmesi, kalbiyle onu onaylaması anlamında da kullanılmaktadır. Yine, saklanmak anlamı da vardır.

Şu nohut yemeğine patlıcan yemeği siñmiş; çok kötü kokuyor.

Bi iş insanın içine siñecek ki onunla gurur duysun.

Evin köşesine siñmiş bizi izliyordu.

Siy-: Sıvıyla dolu herhangi bir kabın bir yerinden o sıvının sızmasını, damlamasını, kaçırmasını, vb. ifade etmek için kullanılmaktadır.

Bidon siymiş, sabağa gadar mazot yarıya inmiş.

Sümsekle-: Birine kızan bir kişinin, kızgınlığını belli etmese de ona yumruğuyla şöyle bir dokundurması anlamında kullanılmaktadır. Buradan yumruk anlamına yakın *sümsek* adı vardır.

Annesi oğluna öyle bir sinirlendi ki sümseğiyle onu sümsekleli.

Sünnetle-: Bir yemeğin sonunu yiyerek bunun sünnet olduğuna inanmak anlamında kullanılmaktadır.

Şunu gaşıkla da sünnetle, sevabını alırsın.

Sürgüle-: *Sürgü* adı verilen, tahtadan yapılmış ağırca bir aleti at veya eşeklerin ardına koşarak yeni sürülmüş tarlanın tezekerlerini ezmek için yapılan işleme denir.

Tarlalarımızı sürgülerken sürgünün üstüne biner, buram buram kokan toprağa yüzükoyun atlardık.

Süy-: Bitmek, yeşermek, çıkmak anlamlarında kullanılır. Özellikle, yeni kesilmiş ağaçların köklerinden çıkan filizlerle; buğday, arpa, yulaf, çim, vb. bitkilerin yeşermelerini ifade etmek için kullanılmaktadır.

Kilerde kalan tohum artıkları bi süymüş şu gış gününde, insan hayret eder.

Şapırda-: Bir kişinin, bilmediği, anlamadığı bir konuda, gelişigüzel sağa sola koşuşturması anlamında kullanılmaktadır.

Şuna bak, sanki düğün onların, sabahtan beri şapırıyor.

Şırlat-: Ayçiçek kafalarının, etrafındaki pürçüklerin yolunmak suretiyle temizlenmesi ve tanelerin hepsinin ortaya çıkarılması anlamında kullanılmaktadır. Herhangi bir şeyi parlatmak veya temizlemek anlamında da kullanılır.

Ayçiçek kafalarını şırlatır, oyuncak tekerler yapardık.

Özene bezene yaptığı çamurdan oyuncaklarını şırlatıp güneşe koydu.

Şikarlan-: Bir kişinin kendini naza çekmesi, bir şey yapmamak için bahaneler bulup işten kaçmaya çalışması anlamında kullanılır. Ayrıca, bir kişinin özellikle de kadınların büyüklük göstermesi ve kendini etrafındakilerden farklı görmeye çalışması anlamında da kullanılır.

Bak bak, nasıl da şikarlanıyor, sanki hiç yapmadığı bir iş.

Şunun havasına bak, nasıl şikarlanıyor iki gün şehirde kalmayla.

Tapanla-: Annenin, çocuğunu uyutmak için dizine yatırması ve elleriyle çocuğuna yavaş yavaş dokunması anlamında kullanılmaktadır.

Çocuğu tapanlarken tapanlarken uyuyuverdi.

Tebelleş ol-: Musallat olmak, bela olmak anlamındadır. Özellikle, bir kişiye, işi gücü olmayan birinin musallat olması, onun sürekli olarak başını ağrıtmaya gibi anlamlarda kullanılır. Ayrıca, herhangi bir ağrının bir kişide ikide bir görülmesi anlamında da kullanılır.

Git başımızdan, bize tebelleş olma, bizim işimiz gücümüz var.

Bi baş ağrısı tebelleş oldu şu son günlerde, hiçbir şey yapamıyorum.

Toykar-: Bir kişinin öylece dikilip durması anlamında kullanılmaktadır. Özellikle, soğuktan üşümüş birinin olduğu yerde hareketsizce dikilip durması anlamında kullanılır. Sebepsiz bir şekilde dikilip durmalar için de kullanılmaktadır.

Ne toykarıp duruyorsun, geç de şöyle otur.

Uğun-: Bir kişinin, ani bir şekilde düşmesi veya başka birinden bir darbe (tokat, yumruk, tekme, vb.) alması sonucunda kendinden geçmesi, olduğu yere yığılıp kalması, bayılması anlamında kullanılmaktadır.

Çocuğun gulak tozuna bi vurdu, olduğu yerde uğundu galdı zavallı.

Uyla-: Bulaşmak, çatmak ve yayılmak anlamlarında kullanılmaktadır. Özellikle, bir çocuğun başka bir çocuğa çatmasını anlatmak için kullanılır. Yabanî bir otun, bir tarlada gündün güne yayılması, ve bir süre sonra tarlanın tümünü tehdit eder hâle gelmesini anlatmak için de kullanılmaktadır.

Öte git çocuk, Benim oğluma uylama! Benim oğlumun öyle kavgayla mavgayla işi yok, kendine çatacak başka birini bul.

Bağımıza bi ayırık uyladı, kökünü alamıyoruz, en sonunda ilaçla kurutmayakarar verdik.

Üt-: Yenmek anlamındadır. Özellikle, çocukların aralarında oynadıkları bilye, ceviz, vb. bire bir oyunlarındaki galibiyetlerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Ayrıca mısırın veya buğday başaklarının kor ateş üzerinde pişirilmesi için de kullanılmaktadır.

Ben onu üttüm de bilyemi vermedi.

Gelin, mısır yolalım da ütelim.

Şu ala göklü başaklardan yolun, onlar iyi ütülür.

Ütle-: Toplamak anlamındadır. Özellikle fasulye, nohut, mısır, vb. baklagillerin harman yerinde tek tek toplanması anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca, bu yiyecekler içerisindeki küçük çakıl, kum, başka bir bitki, vb. yabancı maddeleri temizlemeyi ifade etmek için de kullanılmaktadır.

Hadi oğlum; şurayı ütleyiverelim de hemen gidelim, bir kilo bir kilodur.

Şu nohudun içindeki çakılları ütleyin.

Yasıl-: Herhangi bir kişinin kendini bir kişiye veya bir yere dayaması, bıkkınlığını göstermesi, hiçbir şey yapmak istememesini göstermesi anlamındadır.

Ne yasılıp duruyorsun; kalk da şu guzuları bari ayır.

Yiğnil-: Hafifletmek anlamındadır. Özellikle, sırtta taşınan herhangi bir şeyin (çuval, torba, vb.) içinden her ne taşınıyorsa biraz alarak taşınmayı kolaylaştırmak anlamında kullanılmaktadır. Bu işlemi birinin yapması ise **yiğnil-** fiiliyle karşılanır.

Çuvaldan bir havayı (bir ölçü birimi) alalım da yiğnilsin, taşınacak gibi değil...

Yu-: Yıkamak anlamındadır. Özellikle çamaşır için kullanılır.

Köylerde, genellikle bi gün çamaşır günüdür. Herkes o gün köyde kalır ve geyunun başında çamaşırılarını yur.

Yüzle-: Bir kişinin, herhangi bir yakınına biraz da onun şımarmasına neden olacak şekilde yakınlık göstermesi anlamında kullanılmaktadır. Fiil olumsuz bir anlam içerir.

Sakin, yiğenim diye filân yüzleme, sonra senin başın ağrır.

Zıl-: Kaçmak anlamındadır. Özellikle, yaramazlık yapan bir çocuğun suçunun fark edilmesiyle birlikte aniden ortadan kaybolması anlamında kullanılır.

Yukarı çayır'da bahçelere girerdik; bir ses duyar duymaz hemen oradan zıldık.

Zırtla-: İki kişinin, ağır bir yükü taşımaları sırasında birinin elinin tuttuğu eşyadan aniden kurtulmasına denir.

Aman iyi tut! Bir zırtlarsa mahvolur etler.

Halk ağzından söz derleme işi Türk Dil Kurumunun (Kurulduğu zamanki adı ile Türk Dili Tetkik Cemiyeti) ilk gündən beri üzerinde çalıştığı bir konu olmuştur. 12 Temmuz 1932’de Atatürk’ün kurduğu bu derneğin 26 Eylül 1932’de toplanan *ilk kurultay*ından sonra ele alınan ilk işler arasında halk ağzından derlemeler yapmak da vardı. Bu iş için, kurumun yanında dil severler ve gönüllü yurttaşlar el birliğiyle çalıştılar ve daha sonraları yeniden düzenlenip on iki cilt olarak basılacak olan (Ankara 1965 ve 1993) *Derleme Sözlüğü* meydana getirildi. Görüleceği üzere bu iş tamamlanmış değildir. Anadolu’nun her köşesi bunun gibi binlerce hatta on binlerce söyleyişle doludur. Bu sebeple araştırmacılar, dil severler ve gönüllüler ellerinden geldiğince bu işe emek vermeli ve dilimizin zenginliklerini ortaya çıkarmaya çalışmalıdırlar. Özellikle, son yıllarda batı kökenli kelimelere olan eğilimimiz düşünülürse bu işin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Bu fiillerin yazı dilinde kullanılması zorunluluğu gibi bir iddiada bulunmuyoruz. Ancak bu kelimelerin halk katından sıyrılıp sözlüklerde kendilerine bir yer bulması kadar da güzel bir şey olamaz. Böylece belki de o sırayı meşgul eden bir yabancı kelime ait olduğu dile gönderilecektir.